

DOI 10.52363/2414-5866-2023-2-22
УДК 351:862.44

*Шведун В.О., д.держ.упр., проф., ННБЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-5170-4222,*

Рубан А.В., к.держ.упр., доц., НУЦЗУ, м. Харків, ORCID: 0000-0002-9174-7315

Shvedun V., Doctor of Science in Public Administration, Full Professor, Head of the Department of Management of the Educational, Scientific and Production center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,

Ruban A., PhD (Public Administration), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Supervisory and Preventive Activities of the Faculty of Civil Protection, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF STATE POLICY ON NATIONAL SECURITY ENSURING

У статті виокремлено напрями вдосконалення державної політики щодо забезпечення національної безпеки. Зокрема, визначено ключові загрози для національної безпеки; проаналізовано заходи, які реалізує держава як основний суб'єкт державної політики в сфері забезпечення національної безпеки; виокремлено ключові напрями сучасної державної політики України стосовно забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: державна політика, національна безпека, загрози, держава.

The article highlights the areas of improvement of the state policy on ensuring national security. In particular, key threats to national security have been identified; measures implemented by the state as the main subject of state policy in the field of ensuring national security are analyzed; the key directions of the modern state policy of Ukraine regarding the provision of national security are highlighted.

Keywords: state policy, national security, threats, state.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації, розвиток інформаційних технологій, інтеграція фінансово-економічних взаємин, посилення взаємозв'язку між країнами мали істотний вплив на безпеку світового порядку і окремих країн. Як результат сформувався визначений порядок у світі, який базується на цивілізаціях: 1) суспільства, яким притаманні подібності культурного характеру, та які знаходяться у стані співпраці одне з одним; 2) спроби трансформації суспільств з рівня однієї цивілізації до іншої не виявляються успішними; 3) країнам притаманна особливість групування навколо найпотужніших країн, що

відносяться до їх цивілізацій.

Епідемії, техногенні катастрофи, соціальна нестабільність, екстремізм і тероризм, незаконна міграція, піратство, організована злочинність – всі ці явища виникають в тому випадку, якщо держава в силу якихось причин не справляється зі своїми функціями й обов'язками. Відповідно, міжнародний тероризм і злочинність, нелегальні потоки міграції, поширення наркотичних речовин і зброї, зокрема, зброї масового ураження, глобальні екологічні проблеми, дефіцит ресурсів, локальні конфлікти етнічного й релігійного характеру, різні соціальні проблеми несуть загрозу сучасній державі, зокрема, Україні. Все це породжує безліч дискусій, принципів, стратегій, як ефективно будувати державну політику щодо забезпечення національної безпеки на сучасному етапі стосовно забезпечення національної безпеки. Вищезазначене обумовлює актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення національної безпеки та її окремих складових досліджували вітчизняні та закордонні вчені та практики, зокрема: Г. Ситник [3], А. Столбовський [4], Є. Хлобистов [5] та ін. Однак напрями вдосконалення державної політики щодо забезпечення національної безпеки в сучасних реаліях все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Враховуючи описану вище актуальність теми дослідження, метою статті є виокремлення напрямів вдосконалення державної політики щодо забезпечення національної безпеки.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання: 1) визначити ключові загрози для національної безпеки; 2) проаналізувати заходи, які реалізує держава як основний суб'єкт державної політики в сфері забезпечення національної безпеки; 3) виокремити ключові напрями сучасної державної політики України стосовно забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. З огляду на суттєве підвищення темпів міжнародного життя виникла об'єктивна необхідність:

- постійно адаптувати дії міжнародної спільноти до мінливої ситуації;
- більш цілеспрямовано і скоординовано мобілізувати всі компоненти системи ООН, зусилля всіх держав, регіональних організацій, громадянського суспільства та приватного сектора на повсякденну колективну роботу з пошуку ефективних відповідей на загрози та виклики сучасності [1; 3].

Як наслідок, виникнення світової економічної кризи було обумовлено наступними факторами:

- перегрів сировинних ринків (зокрема, ринку нафти і продовольства);
- перегрів ринку фондових цінностей;
- перегрів ринку кредитування і поява іпотечної кризи як наслідок цього перегріву.

Більшість зарубіжних експертів відзначають погіршення положення української економіки, викликане, зокрема, негативними наслідками глобальної фі-

нансово-економічної кризи.

Американські аналітики EurasiaNet приходять до висновку, що перспективи України стосовно економічного розвитку негативні. Останні прогнози українських експертів, на їхню думку, не викликають довіри. Подібна ситуація є прямою загрозою функціонуванню однієї з найбільш важливих підсистем національної безпеки – економічної, – що може призвести до дестабілізуючих наслідків в цілому.

Окрім економічних загроз слід зупинитися на екологічних загрозах національній безпеці. Приріст вмісту парникових газів в атмосфері сьогодні перевищує прогнози на 37%, що слід пов'язувати також з масовим вирубуванням лісів (щороку в світі вирубується до 11 млн. гектарів лісу) і зменшенням кількості фітопланктону через забруднення Світового океану. Виникає необхідність підтримки безпеки з екологічної точки зору як однієї з ключових сфер для збереження життєдіяльності людей на належному рівні і вивчення цієї сфери [2; 5].

Екологічне благополуччя або хоча б екостабільність з неминучістю залежать, перш за все, від ефективності відповідної державної (міждержавної, міжнародної) політики в сфері екології, природокористування та взаємодії тих чи інших державно-організованих товариств з їх природним місцем існування.

Незважаючи на розбіжності, міжнародне співтовариство прийняло рішення про необхідність національних та наднаціональних заходів щодо недопущення наростання «парникового ефекту» і його скорочення. Так, в Кіотському Протоколі визначені можливі механізми міжнародного співробітництва в цій галузі. В основу цих механізмів покладено той факт, що індустріально розвинені країни, на частку яких припадають основні обсяги викидів парникових газів, зацікавлені в досягненні абсолютного скорочення емісій з найменшими фінансовими витратами. Розрахунки показують, що ціна кожної одиниці скорочених викидів (або прирівняної до неї одиниці збільшеного поглинання парникових газів, наприклад, при посадці лісів) в країнах, що розвиваються та країнах, що переходять до ринкової економіки, значно нижче, ніж у розвинених [1; 4].

Сказане вище визначає екологічну безпеку як одну з найбільш важливих складових системи національної безпеки. Замовчування і ігнорування подібного роду проблем здатне привести до тяжких наслідків у вигляді природних лих, катаклізмів. Розуміння екологічних проблем є одним з ключових моментів для їх вирішення, і необхідною умовою для виходу з екологічної кризи. У зв'язку з цим, в нашій країні необхідно провести оптимізацію державної екологічної політики, для чого потрібно:

- впровадити великомасштабну загальнонаціональну програму принципового поліпшення екологічної та демографічної ситуації в країні, що базується на сучасній ринковій економіці, безпечних технологіях, та найбільш передових методах вирішення найскладніших екологічних проблем;

- введення громадського моніторингу екологічних проблем, знижуючи рі-

вень секретності в цій сфері, допускаючи широку участь громадськості в боротьбі за поліпшення якості води та повітря в містах;

- побудова системи екологічної освіти, особливо для молоді, а також перехід до екологічно орієнтованої державної політики [2; 5].

Ще однією важливою віхою нового часу стала активізація розвитку електронної техніки, переважно обчислювальної, та все більш масштабне охоплення нею усіх сфер життя, включаючи управління у державній та військовій сферах, що зумовило появу останнім часом радикально нового виду протистояння держав – інформаційної війни.

Аналіз глобальних тенденцій і ситуації, що складаються під їх впливом всередині України, дозволяє зробити висновок про зростання загроз в інформаційній сфері. Особливо гостро стоїть питання забезпечення інформаційної безпеки у контексті військової організації держави. На сьогоднішній день найважливішим показником військової могутності держави стає її здатність ефективно використовувати накопичений інформаційний ресурс і створену інфраструктуру в інтересах оборони держави.

Особливу небезпеку для сучасного світу представляє з'єднання практики локальних воєн і тероризму в так звані асиметричні війни (війни 4-го покоління), – війни, в яких потенціал противників різко відрізняється.

Подібні війни стають абсолютно особливим типом насильства. Серед їх характеристик, по-перше, різні, але безпосередньо взаємопов'язані підстави і дії військового характеру у протиборчих сторін:

- підтримка політики гегемонії через застосування військових засобів з боку суб'єктів глобалізації;

- опір глобальної гегемонії з боку об'єктів глобалізації.

По-друге, асиметричні війни припускають якісну відмінність засобів і методів боротьби у протиборчих сторін при їх подібності як відносно прагнення до локального характеру ударів, так і за абсолютно протилежними декларованими результатами: в обох випадках знищенню підлягає здебільшого мирне населення замість винуватців насильства.

По-третє, для цих воєн характерною є якісна відмінність сил у протиборчих сторін при здатності кожної з них чинити порівняний вплив на протилежну сторону [1; 2].

Неабияку роль у розвитку державної політики щодо забезпечення національної безпеки відіграє і інноваційна політика. В даний час інноваційні процеси все більш широко і глибоко захоплюють простір суспільних відносин і, відповідно, сферу національної безпеки, однак їх в чималому ступені детермінують. Динамічна трансформація самих цих соціальних відносин створює невизначеність в соціумі, та дезорганізує механізми їх самовпорядкування. Взагалі, наявність ризиків і деякої міри невизначеності завжди супроводжують соціальний розвиток, відповідно, є іманентною рисою соціальних інновацій. При цьому інновації можуть виникати як спонтанно, так і організовано, тому державі і полі-

тичній системі стає все важче, а часто і неможливо не тільки розрізнити позитив і негатив соціальних інновацій, а й жорстко управляти ними. Крім того, у сфері національної безпеки всі напрями життя суспільства є взаємопов'язаними. Це означає, що будь-яка соціальна новація, будь-яка зміна суспільного масштабу може досить несподіваним чином позначитися на соціумі і системі національної безпеки, оскільки управляти новаціями практично неможливо [1; 2].

Слід відзначити ще одну важливу особливість соціальних інновацій. Так, у пошуках можливості максимально ефективно здійснити свою діяльність держава може і повинна сама ставати ключовим джерелом соціальних інновацій. Причина такого становища полягає в об'єктивній важливості політичних рішень для соціуму, що інноваційно трансформується. У цьому контексті доцільно припустити, що якщо вища влада не ініціює інновації, то вона поступається соціальною ініціативою іншим соціально-політичним акторам.

Держава як основний суб'єкт державної політики в сфері забезпечення національної безпеки організовує, реалізує і гарантує виконання комплексу наступних заходів:

- прогнозує та попереджує випадки настання та розвитку надзвичайних ситуацій;

- розробляє наукові методи виявлення і дослідження небезпек і загроз природного і техногенного походження, розкриття причин і закономірностей їх виникнення;

- формує загальнодержавну систему комплексного моніторингу, контролю, нагляду, прогнозування, попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій;

- забезпечує реалізацію загальнодержавних програм цільового і науково-технічного спрямування з проблем забезпечення національної безпеки;

- виконує державний нагляд і експертизу, оцінює їх ефективність стосовно вирішення питань безпеки людини, території України й економічних об'єктів від катастроф природного і техногенного походження [1; 2].

При цьому ключовими напрямками сучасної державної політики України стосовно забезпечення національної безпеки повинні бути наступні:

- регулярне планове вдосконалення соціально-економічних умов забезпеченості життя громадян України;

- формування та постійне вдосконалення результативної й оптимальної системи прогнозування і попередження випадків настання та розвитку надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження;

- державне забезпечення охорони життя і здоров'я населення, що знаходиться в зоні впливу екстремальних вражаючих факторів або опинилися в зоні катастрофи;

- державна підтримка населення, що опинилося в зоні катастрофи або є евакуйованим з місця катастрофи, у фінансовому та психологічному контенті.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, доцільно зробити висновок, що

в нинішніх умовах неухильно збільшується кількість загроз національній безпеці України. Внаслідок чого першорядного значення набуває реалізація наступних заходів:

1) формування і впровадження інноваційних методів прогнозування, попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження;

2) забезпечення захисту і порятунку людей у випадку настання та розвитку надзвичайних ситуацій;

3) модернізація наявних засобів і технологій, що застосовуються для усунення наслідків настання та розвитку надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Рубан А.В. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2019. Вип. 1 (10). С. 60–64.

2. Рубан А.В. Формування дієвих механізмів вирішення проблем державного регулювання у сфері національної безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 141–143.

3. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

4. Столбовський А. Нові інформаційні технології та економічна безпека України. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 8. С. 99–105.

5. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека у складі національної безпеки держави. *Стратегічна панорама*. 2004. № 1. С. 79–83.

References:

1. Ruban A. V. Rozvytok derzhavnoi polityky shchodo zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Development of state policy on ensuring of national security]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriiia «Derzhavne upravlinnia»*. 1 (10) (2019): 60–64. Print.

2. Ruban A. V. Formuvannia diievykh mekhanizmiv vyrishennia problem derzhavnoho rehuliuвання u sferi natsionalnoi bezpeky [Formation of effective mechanisms for solving problems of state regulation in the field of national security]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. 11 (2019): 141–143. Print.

3. Sytnyk H. P. Derzhavne upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu Ukrainy: monohrafiia [State administration of national security of Ukraine: monograph.]. Kyiv : Vyd-vo NADU, 2004. 408 p. Print.

3. Stolbovskyi A. Novi informatsiini tekhnolohii ta ekonomichna bezpeka Ukrainy [New information technologies and economic safety of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*. 8 (2004): 99–105. Print.

4. Khlobystov Ye. V. Ekolohichna bezpeka u skladi natsionalnoi bezpeky derzhavy [Environmental safety as part of national security of the state]. *Stratehichna panorama*. 1 (2004): 79–83. Print.